

Ne pokreću ljude toliko materijalne koliko nematerijalne nevolje.

Otuda je, sasvim prirodno, iskustvo narodno, polazeći od takvog saznanja, moralo odbaciti materijalističko shvatanje istorije, isto onako kako mu je tuđ i pojam borbe klasa.

Mi znamo da istorija ljudska ne ide samo iz napretka u napredak. Naprotiv, mi znamo da istorija ljudske delatnosti svedoči svaki dan, neporecivo i nepobitno, da ne mora jedan narod stalno napredovati. Naprotiv, može i opadati. Neki čak tvrde: i mora opadati. Sama ta činjenica, da istorija jednog naroda nije samo uspinjanje, da može biti zastajkivanja, a može biti i opadanja, rečito govori da ideali različitih pokoljenja ne moraju biti istovetni, jednaki, nego se moraju razlikovati.

Ako veliki događaji u prošlosti jednoga naroda ostanu bez veze sa današnjicom, ona će nam biti mršava, kržljava i štura.

Ovakvi događaji su vidljivi putokazi što daju pravac kretanja jednom narodu.

I obrnuto je istina. Nalazite li da nam je današnjica kržljava, tmurna, bez ideala, besputna – nemojte dugo tražiti uzroka: izgubila je vezu sa onim gromadnim događajima što pokazuju pravi smisao istorije.

Za nas je jasno da duhovne vrednosti imaju ogroman uticaj na život ljudski. Priznajemo, svakako, u razumnoj meri, i uticaj materijalni, ali mi smo sasvim daleko od onih, koji smatraju da se cela ljudska istorija da isključivo objasniti istorijom ljudskih ekonomskih materijalnih odnosa. Niti vidimo niti možemo shvatiti da je cilj ljudskoj istoriji ono što ovakvo shvatanje ljudske povesnice prećutno tvrdi. Već zajedno sa najboljim tumačima njenim mislimo, da pravi cilj njen, u svom najlepšem izrazu jeste upravo čisto duhovne prirode.

Nacije su najmanje istorijske jedinice u opštoj istoriji ljudskog roda i to ne po našoj želji, već po prirodi stvari. Niko ne može uticati na istoriju čovečanstva drukčije nego preko istorije svoje nacije... I greh je protiv čovečanstva negativan stav prema svojoj naciji i prema svojoj nacionalnoj istoriji. Ko je istinski građanin sveta, mora želeti da svaka nacija dođe do svog najvišeg izraza, da ispuni meru svojih razvojnih mogućnosti. Kako onda da svojoj naciji to isto ne poželi i svom snagom ne oseti taj dugi proces koji se zove istorija njegovog naroda?